

FSS utlåtande om MI 5/2018

Finlandssvenska Skolungdomsförbundet FSS tackar för inbjudan och möjligheten att kommentera medborgarinitiativet om ett avgiftsfritt andra stadiet. Medborgarinitiativet är en del av den kampanj som vi har varit med och gjort under de senaste två åren.

Varför avgiftsfritt andra stadiet för alla?

Kampanjen började som en del av Rädda barnens internationella Every last child-kampanj. Studerandeförbunden och föräldrarföreningarnas representanter träffades för ett första möte eftersom vi delar en gemensam oro. Medborgarinitiativet är ett effektivt och fungerande sätt att lyfta upp en stor gemensam oro. Denna oro är att även om vi vet vikten av andra stadiets utbildning för en ung persons framtid, får alla ungdomar i vårt land fortfarande inte en examen på andra stadiet. **Upp till 15 procent av Finlands 25-åringar har inte avlagt en andra stadiets examen.**

Nästa steg var självklart att ta reda på orsakerna bakom denna relativt höga procentandel, och en tydlig, relativt enkel anledning sticker fram: det skilde sej från den problematik som kan ses i den grundläggande utbildningen och på tredje stadiet. **På andra stadiet är den studerande eller hans familj tvungen att stå för alla materialkostnader.** I den grundläggande utbildningen är utbildningsanordnaren ansvarig för inköp av material, och på tredje stadiet används till exempel omfattande bibliotekstjänster.

Frågan är varför det i Finland, modellandet för avgiftsfri och jämlik utbildning, finns ett utbildningsstadium på ungefär tre år, där majoriteten av minderåriga måste stå för materialkostnaderna själva. Vi vet att alla familjer och individer inte har exakt samma ekonomiska situation. Vi vet att utbildning går i arv. Vi vet att kostnaderna varierar mellan skolor, branscher och studiernas inledningsår. **Varför har vi kommit fram till en lösning där dessa kostnader läggs på studerande och familjer?**

Vilken slags kostnader är det frågan om?

Materialkostnaderna för gymnasiet kan stiga till 2 600 euro. Om dina studier börjar under ett år då läroplanen varit i kraft en tid kan du få det billigare, till exempel genom att köpa begagnade böcker. Om du börjar ett år då en ny läroplan träder i kraft **kan kostnaderna till och med stiga till mer än 2 600 euro.** Varje studerande förutsätts ha en bärbar dator. Dessutom betalar den studerande också för examensavgifter, undervisningstillbehör såsom en kalkylator och eventuella andra oväntade kostnader, såsom betalda gymnastiklektioner.

Det är svårt att beräkna materialkostnaderna för yrkesutbildningen, eftersom kostnaderna varierar mellan skolor och branscher. De billigaste yrkesutbildningarna har **materialkostnader på några hundra euro**, där det till exempel kan ingå en bärbar dator och kanske en enda digital bok eller miniräknare. På dyrare linjer kan den kombinerade prislappen för arbetskläder, arbetsutrustning och examensavgifter röra sej om **upp till 3 000 euro.** Det innebär att till och med studerande som studerar i samma byggnad är i ojämlika positioner i förhållande till varandra. Också i yrkesutbildningen förekommer

oväntade kostnader, till exempel materialavgifter som skolorna bär upp. Till skillnad från gymnasiet utvärderar ingen ens priserna för olika yrkesexamen och den studerande kommer till utbildningen utan att veta hur mycket hen och hens familj förväntas betala. Ofta förekommer situationer där **den studerande inte känner till kostnaderna före studierna redan börjat**.

En som avlägger dubbelexamen förväntas dessutom betala kostnaderna för såväl gymnasie- som yrkesutbildningskostnaderna, vilket betyder att det som alternativ inte är jämlikt tillgängligt för alla.

Hur påverkar kostnaderna?

För en låginkomsttagarfamilj kan detta innebära att **du inte kan söka till gymnasiet eller vissa branscher överhuvudtaget**. Det kan innebära att den studerande väljer gymnasiet, men av kostnadsskäl endast avlägger det lägsta antal kurser (75, även om hen kanske velat eller behövt fler kurser för framtida studier) och skriver minimi antal ämnen (fyra, även om hen kanske skulle ha velat / behövt fler för att få tillgång till högre utbildning). Det kan innebära att man måste välja kurser utifrån var de billigaste materialen används. Till exempel kan en spanskabok kosta så mycket som 80 euro, och för en som studerar lång matematik är inköp av en kalkylator en extra kostnad på över 100 jämfört med dem som läser kort matematik. Det kan innebära att en studerande på metallbranchen gör en till storleken mindre arbetsuppgift eftersom hen själv måste betala för råmaterialet enligt åtgång. Det kan innebära att en ung person bara har råd med studierna om **hen slutar med en viktig hobby** (många idrottsgrenar kostar många hundra euro per år), vilket igen **ökar risken för marginalisering**. Det kan innebära att **ett annat syskon inte har möjlighet att avlägga andra stadiets utbildning**.

Varför är inte riktade stöd en tillräcklig lösning?

Ett system där de med lägst inkomster får tillgång till högre bidrag jämfört med andra kommer aldrig att vara ett helt jämlikt system, och det kommer inte att ge alla studerande samma förutsättningar. I ett sådant system finns det hög risk för att den studerande faller mellan stolar i stödnätverket, till exempel om det finns fler barn i familjen som samtidigt studerar på andra stadiet. En enda inkomstgräns för en förälder, föräldrarna eller den studerande själv berättar inte allt om familjens ekonomiska situation.

Det finns situationer där **en förälder med stadiga inkomster inte går med på att betala för ett visst utbildningsmaterial** och sålunda försöker styra den unga mot en annan utbildning eller skola mot hens vilja. Detta försämrar studiemotivationen och välmåendet. Det finns situationer där en studerandes egna pengar inte räcker till om en lektion t.ex plötsligt kostar, vilket i sin tur kan **avspeglas i vitsordet** för kursen. Det finns situationer där en studerande deltar i en lektion utan studiematerial i början av terminen eller i början av en period, vilket påverkar både inläring och betygen negativt. Det finns situationer där föräldrarnas stöd för materialkostnader upphör samma dag som en ung person fyller 18 år, ofta i mitten av studierna. Det finns situationer där det finns fler barn i familjen som går på andra stadiet samtidigt, men där samma inkomstgränser gäller för stöd som för familjer där endast ett barn studerar på andra stadiet. Det finns situationer där en minderårig studerande måste flytta hemifrån för att kunna utbilda sig inom ett visst område eller gå en viss specialiseringslinje. Då tynger boendekostnader den studerandes eller familjens ekonomi, materialkostnaderna i sin tur ökar den ekonomiska

bördan. Det finns situationer där pengarna endast räcker till om **man skär i något annat som stärker trivsel och välmående**, till exempel från fritiden eller från hobbyer.

Kostnaderna är inte samma i alla skolor och på alla brancher, och därför resulterar ett system med materialtillägg i att vissa blir med mer pengar i handen medan andra inte har råd med sina studiematerial. Studerande som börjar sina studier under olika år har också olika kostnader framför sej. Studerande inom samma bransch kan stå inför olika stora kostnader, då läroanstalter har olika stöd för att stöda studerande. Kostnaderna för en dubbelexamen är också betydligt högre än kostnaderna för dem som avlägger endast en examen. Dessutom tillkommer **de högsta kostnaderna i början av det första året** och fördelas inte jämnt över hela studieperioden i form av en månadsutgift.

Vad annat skulle ett avgiftsfritt andra stadie lösa?

Vårt nuvarande system är affärsverksamhet för läromedelsföretag och kommersiella företag som säljer arbetsredskap. Det innebär att **inköpsbeslutet fattas av utbildningsarrangören, prisnivån och utbudet bestäms av den kommersiella, vinsteftersträvande aktören, men kostnaderna faller på den enskilda unga eller familjen**. Återförsäljning övervakas inte och det finns inte ett fungerande, heltäckande system, vilket sätter personer från olika delar av landet i ojämlika positioner. Hos vissa blir böckerna och annat material i hörnen och samlar damm efter man avlagt utbildningen, medan andra inte har tillräckligt med pengar för nästa periods böcker eller nya arbetsskor. När en ny läroplan träder i kraft finns inga garantier för att materialet hittas i bokhandlarna, vilket väldigt ofta är fallet. Bland annat har översatt svenskspråkigt material utkommit flera veckor för sent, eftersom det inte finns tillräckligt med press på förlagen då endast de studerande lider.

När det inte finns tillräckligt med pengar **förlängs eller avbryts studierna**. Det leder till ekonomiska bekymmer, stress och psykiska problem. De studerande måste **välja bort** utbildningsmöjligheter och skolor redan i årskurs nio. Den studerande måste välja bort fritidsintressen och andra utgifter på fritiden. Den studerande måste skära i mängden kurser, omfattningen av skoluppgifter, i sin examen och därmed **sin framtid**. Den studerande eller hens familj kan stå inför att skära från **grundläggande behov**, som t.ex mat eller till och med hälsovård.

Det enda sättet att säkerställa att varje ung kan slutföra en andra stadiets utbildning är att garantera en avgiftsfri utbildning för alla. Ingen annan lösning garanterar att inte en enda ung faller mellan stolarna och att ingen ung person är i en ojämlik position jämfört med andra i samma ålder, då det kommer till utbildning.

I enlighet med 16 § i grundlagen ska det allmänna säkerställa lika möjligheter för var och en att oavsett medellöshet enligt sin förmåga och sina särskilda behov få även annan än grundläggande utbildning samt utveckla sej själv. Inget annat system kommer att säkerställa detta.

Hur kunde det fungera i praktiken?

De utredningar som hittills genomförts bygger på antagandet att **kostnaderna för det nuvarande systemet skulle överföras direkt till staten eller kommunerna**. Det är inte

vad vi vill, och det här skulle inte lösa de hållbarhetsproblem som det nuvarande kommersiella systemet förorsakar.

I värsta fall kan ett tillskott till studiestödet, till exempel ett materialtillägg, **leda till högre priser på utbildningsmaterial**, vilket i sin tur resulterar i att skattepengarna överförs direkt till de kommersiella producenterna. Samma argument gäller om alla studerande fick någon form av ersättning för materialkostnader. Därför eftersträvar medborgarinitiativet specifikt en ny och mer hållbar lösning, som överför ansvaret för anskaffning av läromedel till den offentliga sektorn. Med andra ord betyder det inte att kostnaderna i sin nuvarande form överförs direkt på staten eller kommunerna.

Exempel på hur avgiftsfritt andra stadiet kan förverkligas

Vi har tidigare presenterat befintliga lösningar som kan spridas och utvidgas till att omfatta alla utbildningsanstalter. Lösningar som materialbanker och bibliotek, både fysiska och digitala, är både billigare och mer miljövänliga.

Inom många branscher i yrkesutbildningen får man **låna material** till skoluppgifter såväl i skolans utrymnen som med sej hem. Det här är också ett pedagogiskt system som ökar jämlikheten då alla har möjlighet att testa på samma utrustning. Samtidigt innebär det att man kan inhandla stora mängder material, vare sej det är frågan om videokameror, kockknivar eller metaller att smida, för en billigare peng än om alla studerande handlade sitt material skilt.

Vi är på väg mot mer och mer **digitala läromedel** som ersätter fysiska böcker i stor utsträckning. Det här anser vi att är en hållbar riktning. Gemensamt inhandlade **grupplicenser** som man får använda under hela skoltiden och som kan lånas eller läsas via ett **onlinebibliotek** är både ekonomiskt och ekologiskt mer hållbara än att alla köper fysiska böcker skilt för sej. Det här stöder också samarbete mellan skolor, som kan utbyta kunskap även om de fysiska avstånden är långa. Samma system kan tillämpas på programvara som behövs inom olika branscher i yrkesutbildningen.

Många kommuner tillämpar också system med **lånedatorer**, där skolan leasar eller lånar ut datorer till studerande för loppet av andra stadiet, så att de sedan kan användas vidare av nya studerande. Det fungerar bra också för familjer där det redan finns till exempel en eller flera stationära datorer i hemmet, men där tilläggskostnaden för en bärbar dator gör situationen svår.

Införandet av denna typ av lösning skulle kräva att ansvaret för att skaffa materialen skulle ligga på utbildningsanordnaren och därmed vara en del av statens system och budget. Att använda denna typ av lösning skulle också höja Finland till samma nivå som de övriga nordiska länderna, där utbildningsanordnaren huvudsakligen står för de material som behövs för att studera.

Varför behöver vi en utredning?

Medborgarinitiativet kräver en utredning över de totala kostnaderna för olika sätt att organisera anskaffningen av läromedel. En sådan utredning behövs för att jämföra kostnadseffektiviteten i olika system och för att göra ett **välgrundat, faktabaserat beslutsförslag för att förbättra tillgången till utbildning på andra stadiet**. Utredningen

skulle vara ett logiskt nästa steg, och det skulle också vara i utskottets intresse att veta vilka kostnader det är fråga om under vilken tidsperiod och hur de kan vara med och **förebygga både diskriminering och utbildningens ärftlighet**. Målet är att inte ett enda barn eller en enda ung lämnas utan andra stadiets utbildning eller i en ojämlig ställning i jämförelse med sina jämnåriga.

Därför hoppas FSS att kulturutskottet kommer att **stödja medborgarinitiativet** och att riksdagen kommer att göra en grundlig utredning, vidta nödvändiga åtgärder och lagstiftningsreformer för att eliminera kostnaden för gymnasie- och yrkesutbildning.

Tilläggsinformation:

Bicca Olin

ordförande, Finlands Svenska Skolungdomsförbund

040 352 5232

bicca.olin@skolungdom.fi